

MEGKOSZORÚZOTT ERDÉLYI KÖLTŐ

TOMPA LÁSZLÓ HÁROM ÁLLOMÁSA*

A költőben lélektanilag az a legérdekesebb, hogy mi-ként jut el a körülötte lévő dolgoknak, az annyiszor látott mindennapiságoknak önkívületes látomásához. Soknak közülök hosszú évek vándorlására van szüksége, hogy majd visszatérte után zengővé, beszédessé, szimbolikusan jelentőségteljessé váljék előtte az otthon, a hazai sors. Petőfi éveig hányattatja, szinte szándékosan ütteti-verdesi a sorstól magát; a nyomor, az elhagyatás legsötétebb sikátoraiába téved, amíg egyszer csak kettéhasad benne az egységesen látott életkép, s könnyes vízióban találkozik magával a Petőfi-rendeltetéssel. Adynak Párizs kell, hogy kiszakadjon belőle sajtóságosan egyéni és titokzatos művészi szemlélete. Mások a hosszú utat a szenvedések, a lelki megrázkódtatások területein teszik meg, ahol néha egy pillanat borzalmában évtizedek szenvedéseit kiegyensúlyozó idegenergia emésztődik fel. Ez is vándorlás, környezetváltoztatás. Olyan, mint mikor a vonat az alagútban megkergeti a fiatalembert, aki lelki átélésben évtizedekig fut meg pár métert úgy, hogy amikor újra napvilágra ér, már fekete üstökét az aggkor hava borítja. A fájdalom is lehet ösztönzője a költői vízió kialakulásának. Áprily a háború utáni Erdélyben találta meg a *Falusi elégia* hangját.

Csak Tompa László költői szemléletének forrására nem bukkanhatunk olyan könnyen. Róla az embernek az a benyomása, hogy nem mozdult sehová, nem keresett semmit, s fényűző adagokban sem nem örült, sem sem sírt. Csak élt, csak mind jobban belesüppedt abba,

* Erdély hegyei között, Éjszaki szél és Ne főlj.

amit a vidéki élet fojtó hínárjának szoktunk nevezni, amikor a költő romantikus elkívánczolásait ecseteljük. És a csodálatos az, hogy mentől inkább belemerült ebbe a szűk, helyi életbe, kicsinyes életkörülményekbe, szemében annál inkább vált mindez költői anyaggá, művészi látomássá.

Megrázó, felejthetetlen hatású vers jut eszembe, amelyet egyszer a párizsi Lapin agile-ban, ebben a Sacré Coeur tövében meghúzódó, kicsit kétes hírű és biztonságú kabarában hallottam. A vers írója Jehan Rictus, a híres *Soliloques du Pauvre* szerzője, aki argóba és emellett pongyola, szándékosan nyers formába rejtette olykor legmélyebb költői megindultságait és gondolatait. A *Kisértet* című versében egy munkásról van szó, aki már huszonöt év óta a nehéz robot után egy s ugyanazon az úton megy haza. Sohasem történik semmi nevezetes ezzel az emberrel. Mi is történék?... Egyszer azután, egy este, maga sem tudja, miért, Krisztusra gondol. Eszébe jut, amit róla az elemi iskolában tanult, s megfordul elméjében a gondolat, hogy a mai rossz világban éppen ideje volna, hogy Krisztus ismét feltámadjon. És amint megy, a külvárosi este árnyékában egyszerre csak valóban szembetalálkozik Krisztussal. Az is olyan, mint ő. Lehet-e más egyenruhája, mint a dolgozóké és szenvedőké? Láttára a munkást mélységes meghatódottság fogja el. A maga nyers módján becéző szavakat mond hozzá: „milyen fehér vagy! oh, milyen sápadt vagy! dideregsz, vacogsz, biztosan nem zabáltál, nem aludtál, szegény, öreg pajtás”. És így tovább. Csak mikor el akarja vinni kicsit „lőgni”, akkor veszi észre, hogy csalódott: egy pálinkásbolt kirakatának üvege *a saját arcát tükrözte vissza*. Ezt nézte a Krisztusénak.

A költemény sodra azután még tovább megy nagy, humánus tanulsághoz, ami már nem olyan érdekes. Ez a látomás a saját magát Krisztusnak néző munkásról, ez, ami felejthetetlen Jehan Rictus költeményében. Felejthetetlen, mert mély gondolatot fejez ki a lehető leg-egyszerűbb, szinte kiáltóan egyszerű eszközzel: a benünk s a környezetünkben lévő istenséget, önmagunk

életét a sub specie aeternitatis szemszögéből nézve egy rongyos, agyongyötört, bepálinkázott munkásban.

Jehan Rictus Krisztus-látó munkása jut eszembe, amikor Tompa László költészetére gondolok, mert ennek isteni magja is annyira minden külső beavatkozástól mentesen s oly közvetlen természetességgel bomlott ki a maga mindennapi környezetében, vidéki életének eseménytelen egyhangúságában, mint ahogy a munkás arca a Krisztusévé eszményesült a bolt tükrében.

*

Bizonyára zavarba jönne Tompa László, ha azt mondanám, sorolja fel élményeit, amelyek első, 1921-ben megjelent *Erdély hegyei között* című verskötete mögött meghúzódznak. Mit is zárjon magába ez a versesfüzeteccske, amelyben egy már harmincnyolcadik évét betöltött lírikus tizenöt-húsz év termését negyven-ötven versben foglalja össze? Szinte azt kellene mondani, ez annyira sovány termés, hogy még ha csupa legszebb, legválogatottabb versről is van szó, akkor is alig lehet komoly lírai átélés eredményének nevezni. Milyen fa az, amelyen a múltó idők csak ilyen szórványos gyűrűket hagytak! És hozzá ezek a versek nem is válogatottak! Annyira változó az értékük, hogy arra kell gondolnunk, a vékony erű poéta kínosan kaparászott össze mindent, amit csak valaha papírra vetett. Azt írja verseiről Tompa utolsó kötetében: „gyakran vetem csak falevéltre őket, de néha vésem szirtdarabokra!” Ezeknek a verseknek ugyan jó része csak falevelekre íródott.

És mégsem tudunk a költőre haragudni. Nem igényekkel lép fel. Mintha maga sem tartana sokat verseiről. Nem harangozza be magát, nem hivatkozik váteszi képességeire. A mai kérkedő, önmagukat dicsőítő poéták között ritkaságszámba menő nála az a szerénység, az a természetes közvetlenség, amellyel verseit feljegyzí, jót, rosszat egyaránt.

Tompa László életét a versei után valahogy úgy képezelem, hogy jogi tanulmányai elvégzése után, Székelyudvarhelyen, a megyei adminisztráció neki kijutott tiszt-

ségét úgy vállalta, hogy esze ágában sem volt irodalmi ambíciókra gondolni. Igaz, hogy voltak művészi kedvtelésesei. Például szerette a zenét. Az a megejtő kedvesgű, okos asszony is, akít feleségül vett, művészettel zongorázik. A fiatal pár Chopin, Mozart, Grieg muzsikájának hullámain küldte el lelkét a kis vidéki város kereteiből a nagyvilágba — álmódzni. De ebből a lelki élményből még nem születnek lírai eksztázisok. Tompának volt bizonyára irodalmi olvasottsága is. Eljutottak hozzá az Ady-versek, ismerte, sőt szerette Babits, Kosztolányi és főként Juhász költészetét is. Mikor már verseket írogatott, tanult a német lírikusoktól is. Heinétől kezdve Rilkéig. De aligha lehetett érdeklődése több az átlagos, művelt vidéki ember érdeklődésénél.

Ahogy átlapozom első verseskötetét, lelke színeiből ráismerek az oroszok, különösen Turgenyev és Puskin szeretetére. Itt-ott egy-egy Vajda vagy Reviczky-akkord is felcsendül. Legtöbb verse próbálgatás. Feljegyezte őket ennek vagy annak a költőnek melódiája szerint. Ha talán nem is könnyedséggel írt, az az egy bizonyos: nem erőlködött egy cseppet sem, hogy költő legyen. Élt szépen Székelyudvarhelyen; mind előbbre lépett a hivatal ranglétráján; születtek gyermekei; köztisztletnek és közszeretnek örvendett.

Kedves vidéki úr volt, aki közben egy-egy verset írogatott. A háború is elmúlt feje fölül. Erdély földjén nagyobb visszhangja lett az írott szónak. Olyannak is kilátása lehetett az érvényesülésre, akinek a hangja gyengébb.

Tompa László a maga részéről bizonyára nem törtéte a megszólalók közé. Valahogy belesodródott abba, hogy versei jelenjenek meg, s amikor már sorjában megjelentek, egyszer csak kiadta őket egy kis füzetben.

Erdély hegyei között. 1921

Taine zavarba jönne, ha ebből a verskötetből kellene az erdélyi 1918—1921-i évekre visszakövetkeztetnie, amikor az erdélyi sors a történelmi változás hullámain hanyódott. Ez is mutatja, Tompa László függetleníti magát időtől, eseményektől. Nem öntudatos költő, akinek

felhúrolt, felhangolt lelki hangszere mindig kész eljátszani a napok melódiáit. Eszébe sem jut arra gondolni, hogy mi megy a lelkében végbe. Nem sejtí, hogy választott ember, akit géniusza népe sorsának művészi megélésére jelölt ki.

Minden a legmélyebb öntudatlanban játszódik le nála. Megy a maga mindennapi útján, csinálja mindennapi dolgait, és verseit is csak úgy jegyezgeti, mint régen: elszórtan, minden különösebb nagyratörés, a hatás, a kihozás, a siker keresése nélkül.

Pedig olykor már fellépnek nála az áldott költői víziók. A *Künn* című versben a képzelet az egyéni emborsors ösztönkapcsaiból kiválva már kívülről néz a költő életére. Egy egyszerű séta a sötét udvaron, míg a kivilágított ablakon át a nők gondtalan kacagása hallik ki. A férfisors elevenedik meg ebben a sötét, balladahangulatú versben, amely csak első vázlata későbbi, kivételes értékű költői látomásoknak.

Ugyancsak beszédes dokumentuma az *Autón* című költemény azoknak a természetfölötti hangulatoknak, amelyekből a dolgok szimbolikus képei származnak. Egyelőre azonban a kép még nem teljes, mert rajta csüng szülőanya, az elképzelt költői lélek is. Akár az *Éjjeli havazásban*, amelynek halálmotívuma majd sokkal tökéletesebben tér vissza az *Erdélyi magaslatonban*, vagy a *Nyájas ősz Udvarhelyenben*, amelyet később zavartalanul kifejező teljességgel a *Régi út porában* című egyik legszebb Tompa-versben látunk viszont. Három verse van a kötetben, amelyek, ha talán új elemekkel nem is gazdagítják a Vajdától Adyig kialakult magyar lírai kifejezőregisztert, de mindenesetre egyéni hangsúllyal alkalmazzák az elért eredményeket. Ezek: a *Búcsúzás*, *Sziklavár* és *A halász és a szellem*. (Egyik sem jó cím; általában Tompa nem tudja találóan címezni verseit, ami egyébként jellemzően mutatja, mennyire távol áll attól, hogy aláhúzza, kidomborítsa és feltáralja költészetének értékeit.) Mind a három versnek jellemzően Tompa-bevégzése van, ami nála sohasem érzelmi vagy értelmi point, hanem sajátos erővel odadobott kép vagy egy képnek különös bensőség-gel való átvilágítása.

A *Búcsúzás* ezzel a képpel fejeződik be:

Mulásom annyi zajt sem üt majd,
Míntha a szél egyszerre csak
Egy ajtót hangosan becsap.

A *Sziklavár* a költő életének szimbóluma. A sok küzdés, a sok fájdalom felett komor daccal, megköze-líthetetlen magányosságban áll a sziklavár. Ha öröm nem, de legalább csalódás sem éri már itt. Nyugodt, férfias kontempláció a része:

S csak néhanap, mikor
Izzó az esti bíbor
Lépek ki, vérben, magányom fokára.
S szemem a sík teret
Mely annyi csejt vetett,
S rémséggel tört rám: békélten bejárja.

A *halász és a szellem* is az önvallomások közé tar-tozik. Rejtve hordja gyászát a költő; komor álmait egy-egy versbe falazza, mint jól záró palackba, s az idő árjába veti. Majd talán kihalássza egyszer valaki, gya-nútlanul bontogatja, s terhétől már meg is döbben:

De már késő! a pecsét enged,
Búm feltör, égre száll s uszálya
Úgy csüng alá, mint sűrű felleg!

Ez is hatalmas erejű kép. Tompa ért hozzá, hogy megfelelően előkészített érzelmi atmoszférában pár sorral természeti tüneményt vagy mindennapi jelenséget rajzoljon elénk, amely emlékezetünkbe éppen érzelmi átvilágításánál fogva megkapó erővel vésődik.

De mindez inkább még csak költői gyakorlat, mint költészet. A becsapott ajtó és a halál, a magányos sziklavár és a lezárult élet, a felleguszály és a komor álmok, ha nem is éppen metaforikus kapcsolatban, de még koránt sincsenek abban a mélységes összefüggés-ben, ami az igazi költészet lényegét alkotja. Akárcsak a kötet költői látomásai is, önmagukban még nem áll-

hatnak meg. A költő hozzájuk fűzi, mintegy magyarázatul, elrévülő idegállapotát, mivel a vers illúziókeltése sokat szenved. Mégis e költemények felépítése s a látomásoktól terhes költői képzelet: komoly ígéretek. Önmagukban véve mit sem érnek, minthogy önmagában véve keveset ér az, ami csak szép vers s egyszersmind nem költői átélés is. De itt erről nem lehetett szó, mert azóta az ígéreteknek előttünk fekszik folytatása is: két kötet vers. És ez a két kötet vers már nyilvánvaló bizonyítéka annak, hogy e szép versek írójából fájának és Erdélynek rendeltetéses költője lett.

*

Hogy mivel érte ezt el, azt bizony nem lehet megállapítani. Egyébként jó is, mert még eltanulnák mások, akik nem költőnek születtek. Mert manapság már el lehet tanulni azt, hogy az ember szép verseket írjon. Akárhogy történt is azonban a dolog, ezt maga a költő sem vette észre. Hacsak abból nem, hogy lelki vívódásai elcsitulak. Mint ahogy Michelangelo lelke is megbékült, amikor képzelete méhéből hatalmas plasztikai művei végre mind világra jöttek.

Második állomásán, az *Éjszaki szél* című verskötetben, Tompa elérkezett hivatása betöltéséhez. Külsőleg még ez is hasonlít első versfüzetéhez. Úgynevezett témás versek (a parnasszisták hatása Juhász Gyulán, Babitsón keresztül); a forma, a stílus néha kétségbeejtő darabossága; a sorok sokszor elsiketülő muzsikája — mindez itt is megtalálható. De ez a fésületlenség, ez a vadon szinte kell, mert nem gondosan körülnyírt parkban járunk, hanem kint a nagy természetben, ahol nem terv szerint, hanem egészen véletlenül táruznak fel a gyönyörű perspektívák és a természet szeszélyesen alkotó kedvének csodái.

Nem véletlen ez a hasonlat a természetről Tompa költészetével kapcsolatban. Költői megteljesülésének útját az jellemzi, hogy az általánosságoktól, a gondolati vagy érzelmi terület sablonos élményeitől mind kizárólagosabban és mind bensőségesebben közeledik ahhoz a speciális vidékhez, azokhoz a különleges természeti jelenségekhez, amelyek közt mindennapi élete lefolyik.

Erdély válságát az *Éjszaki szél* című versében a költői kifejezésnek már megrázóan mélyre mutató és általánosító erejével festi. Az egész kép csak egy szélroham, csak egy halál leírása, s mégis benne van az egész nemzedéknek s a gyermekeken át még a jövőnek is pusztulása. A legsötétebb vers talán az erdélyi lírában. Az elzordult költői élmény legmélyebb pontja, de a művészi kifejezés szempontjából talán egyik legmagasabb emelkedése is. Hozzá hasonló, de hatásában még megdöbbentőbb a *Forgószél*. Aki ezt a verset írta, az lelket tudott adni a természeti jelenségeknek, mégpedig arányaiknak megfelelően felnagyított emberi lelket. A *Forgószél* a féltékenység szenvedélyének megtestesülése. Drámai erejű, izgalmas ballada. Ugyanaz a székely véna alkot benne mesterművet, amely egykor a *Szép Júliát* a *Kőműves Kelemennét* létrehozta. Csakhogy Tompánál a balladai elképzelés még olyan sajátos, démoni árnyalatokkal is gazdagodik, amilyeneket talán az egész magyar költészetben alig találunk másutt. Edgar Poe-ra emlékeztető elképzelés, azzal a különbséggel, hogy ami az angol költőnél az idegek delíriuma, az Tompánál a természettel való kivételesen mély asszimilálódásból származik.

Ne felejtsük el, Tompa lírai képzetének sajátos erejével nem általános természeti képeket lelkesít át. Nála minden vers egy-egy konkrétan meghatározott erdélyi természeti jelenség. És minél élesebben különíti el a képet az általánostól, annál nagyobb erővel tudja benne kifejezni az általános művészt. Ez a szoros kapcsolat közte és az erdélyi vidék között magától értetődően eredményezi, hogy amíg a költő az erdélyi hegyi világot örökíti meg, ugyanakkor a maga költői elképzelésébe átveszi ennek a különleges természeti világnak jellemző sajátosságait. Szomorú, elboruló, vad, fergegetes, vakítóan koratavaszos, ezer színben gazdagon őszi, kísérteties, megejtően titokzatos, démoni, emberellenes, hirtelen változó, csalfa, megverejtékeztető, álmokra csábító — akárcsak az a hegyi világi természet, amely maga Erdély.

Tompánál kivételes erejű elmerülést, sokszor hiánytalan azonosulást figyelhetünk meg a természettel. Ez

a költő páratlan érdekességű metamorfózisának titka az *Erdély hegyei között-től a Ne félj* című verskötetéig. Második, kötetének olyan meglepetéseit, mint a *Forgószél*, az *Éjszaki szél*, amelyeket a *Februárvéggel*, a *Tavaszkodással*, a *Ma délután havazott* című versekkel egészíthetünk ki, betetőzi a harmadik állomás, a *Ne félj* című kötet egypár olyan természeti víziója, amely igazán a modern magyar líra csúcsait éri el.

Különös melegséggel tud Tompa a fák átérzésébe elmerülni. Talán ős rokon vonás van a mozdulatlan vegetáció s a költő között, aki rohanó világunkban nem loholt semerre sem megtermékenyülésért, hanem a földbe gyökerezve várt, amíg érte jön az inspiráció, mint ahogy csodálatos virágmagvak érkeznek az átvonuló szelek szárnyain. Csak ilyen mély, természetfölötti kapcsolatból lehet megérteni például a *Fiatal fa a hegyen* című vers szinte elemezhetetlen hatását. Itt, amíg leírja a fát, vágyain át már a maga életévé is társítja. Talán ez a szerelmes, önmagát odaadó áthumanizálás az, ami olyan sajátságos erővel és titokzatoSSsággal tud megleveníteni. Nézzük ennek a fa-vízió-
nak csak utolsó sorait:

Töveimmel földben, amely éltetöm,
Földieken túl látnék e tetőn.

Derűsen túrnék — akár hópalást,
Akár lomb földjön — minden változást.

Viharban, éjjel, mint egy nyugtalan
Őrült üstöke lobogna hajam,

S rá a reggelbe repesve zengené:
Fuvalomhalk s rejtelmes-mély zenét...

A fa-sorsnak ugyanezt a bensőséges átélését kapjuk, de már erdélyi programmá szélesítve, a *Magányos fenyőben*.

Általában Tompa utolsó verskötetete őszinte, egyöntetű és kivétel nélküli megpecsételése annak, hogy a költő képzelete a körülötte lévő természetben felolvadt. Néz-

zük végig a kötetet, alig van itt más, mint a költői fantázia és a természet bensőséges egybeömlése. A költő, mint ember, mint álmodozó idegeinek hordozója, teljesen eltűnik, felszívódik a természeti képben, és nincs más előttünk, csak a régi út pora, az ősz, az erdélyi magaslat, galambok, a vén sepergető, április, nyugtalan tavasz, hosszú tél s a többi kép, amelyek közül most még csak egyre akarok rámutatni, amely talán a legmagasabb fok, ameddig Tompa lírája felhul- lámzott, s egyben a végső pont, ahová csak a termé- szettel keveredő és a meglelkesítés anyagára vágyó humánium eljuthat. *Mint lombtalan téli erdő...* a címe ennek a versnek, s a költő, aki kezdetben a természete- tet csupán érzései megvilágítására vagy díszítésére használta fel, itt oly messze tart, hogy most már ő maga a színező motívum, s az előtérben csak a termé- szet él.

A költemény bevezető akkordjaiban elmondja, hogy nemsokára levet magáról minden mezt, külsőséget és szint, s úgy fog állni, mint a lombtalan téli erdő. Idáig úgy fest az egész, mintha egyszerű metaforikus kap- csolatról volna szó. De nem így van. A költő eldobja a személyi motívumot, s marad egyes-egyedül a kép, hogy szinte szimfonikus erővel fejezzen ki valami egé- szen egyetemes jellegű érzést:

Mint lombjait elhányt, ős téli erdő,
Mely nappal hallgat a súlyos hó alatt,
Csak néha — szürkület idején — hangosodik,
Ha taposatlan belseje mélyén
Ordas ordítja, vontatva, éhét — —
S ha zeng olykor éjjel: nem ajzott húrokon zeng,
De zúg, süvöltöz, jajong egész-maga,
Így löki fel hidegen, komoran,
A föld fájdalmát a hideg csillagokig.

*

Ha a német esztétikus nevezhette megfagyott zené- nek az építészetet, akkor ennek a Tompa-versnek utolsó sorairól igazán elmondhatjuk, hogy a téli erdő archi-

tektúrájának megfagyott zenéje hatalmas és szinte háborzongató feloldást talál bennük. Csodálatos ereje van Tompa inspirációjának, amely szinte keresve keresi az élettelenység legnagyobb arányait, a költőietlenség legádázabb sivatagjait, hogy megtermékenyítő lehetével életre melegítse őket. És bizonyára ez a bensőséges művészi képzelet a legnagyobb diadala ennek a székelyudvarhelyi poétának, akinek szinte észrevétlenül s anélkül hogy legszűkebb pátriájából, legszürkébb mindennapjaiból kilépne, varázslatos bűvészlámpa nő kézéhez, amellyel környezetére mágikus fényt tud szórni.

Amikor Tompa már megtalálta a maga útját, akkor könnyen témává válhatott minden körülötte. Költői rejtelny gubbaszthatott a ponyvasátras szekerekben, amelyek végigvonulnak az őszi erdélyi utak sarában; leskelődve figyelhetett az élet egész felajzott lélekbonyodalma két férfi sétája körül, akik közül az egyik egy percre asszonyához benéz; beköltözhetnek a háború utáni erdélyi sorsok kiteljesedett példányai egy személyvonat III. osztályú utasai közé; felmerülhetett az európai béke problémája a székelyudvarhelyi téli ég szállongó hópihéi alatt; kifejeződhetett az erdélyi rendeltetés a szántóvető estéjében; lelket felferő nyugtalansággá fokozódhatott egy kiáltás az éj csendjében; s végül, végeérhetetlen téli éjszakáinkban, ha összeköttetést is tud találni a világ idegein átfutó nagy eszméssel, mégis végzetesen és boldog készakarással vállalhatta e zord étellel a legteljesebb szolidaritást. Az *Erdélyi télben*, legújabb kötete utolsó versében írja:

Karomban is meg-megbizserdül a vágy,
Nekivágni az élet sodróbb áramának:
Lüktessen együtt életem is
A nagyvárosok lüktető életével —
(Él társam is ott — pár mai — legkülönb)
De mindjárt érzem: valami visszatart.
Mi? Nem tudom. Ám úgy látszik, erős!
Azt mondom néha: talán a gondok ... család...
De lehet más is— Elég, hogy maradok,
A csillagokat kérdeve: jön-e már tavasz?

Míg havat pallva a Budvár körül
Sors szele sír ... kiugró bérceken
Toportyán dudál — s véreimmal a tél
Felbonthatatlanul egybeölel—

Utolsóinak hagytam ezt az idézetet, mert mintegy betetőzésül, Tompa költészetének célhoz jutásaként szól ki belőle egy hang, egy életre biztató felhívás, amelynek azonban sem mesterkélrt retorikussága, sem eltökélt programszerűsége nincsen. Az igazi és őszinte költői átélésnek ajándékos velejárója az, hogy ugyanakkor, amikor szorosán a művészet útján halad, egyszersem valóságos értékeket tartalmazó világszemléletet is nyújt.

Mindnyáján tele vagyunk problémával. A gondok csoportosan röpködnek felettünk, mint ősszel a varjak. És bizonyára a költő sem ment a vívódásoktól, sőt, éppen képzeletének érzékenységénél fogva, minden gond teljesebben és kizárólagosabban szállja meg lelkét. Azt hiszitek, hogy a visszavonultan élő székelyudvarhelyi költő nem ezerszer és ezerszer adta fel saját maga előtt a gyötrő kérdéseket: mi lesz velünk? mi lesz gyermekeinkkel? mi lesz a földdel, amelyet művelünk? a szerzőszámmal, amellyel dolgozunk? a nyelvvel, amelyet beszélünk? a műveltséggel, amely a nyugati népekhez kapcsol bennünket? Ezek a kérdések mind ott vibrálnak vesszorai között, néha zokogó hangsúlyban előrebbsenek, majd, mint nagy, ellenséges, szürke madarak, visszatelepszene a kis mezőny köré, ahol a költő bajt vív az étellel, és gonosz szemmel leselkednek rá.

De végül is a költő az, aki elhessegeti őket. Tompának, aki fokozatosan tiszta költészetté fokozta fel élete szürke színterét, sikerült földjéből, Erdély földjéből ennek nemcsak megejtő ígétét, hanem természetfölötti vigasztalását is kicsalni. Ha úgy tetszik, a legnemesebb értelemben vett politikát, a legemelkedettebb világszemléletet alkotott, amíg egyszerűen dalolt. Nagybizonyoságot tett a művészet valóságos értéke mellett, amely nemcsak álmokba ringat, hanem megsokszorozza erőnkét, és új színnel díszíti a pusztító érdekektől sivárrá tett életet.

Ugyanakkor, amikor erre örömmel mutatunk rá, nem hallgathatjuk el aggodalmainkat azokra a laza kapcsolatokra vonatkozólag, melyek ma, úgy látszik, az erdélyi olvasóközönség s még olyan verskötet, mint Tompa *Ne félje* között is alig tudnak elmélyülni. Több hónapja, hogy ez a kötet megjelent. Legutóbb szerzőjét a Helikon nagydíjával tüntette ki, ami a legnemesebb elismerés, mert hiszen Erdély írói adják egyik társuknak. És mégis, alig hallunk itt-ott figyelemre méltó visszhangot. A dicsérő bírálatok, még ha szakszerűek, akkor is lesiklanak a közönség érdeklődéséről, mert ma a kritikában olyan anarchia van, hogy például éppen Tompának erről a kötetéről a *Korunk* című folyóiratban az jelent meg, hogy ennek a költőnek a nevét sem érdemes kiírni, annyira nem érdekes az, amit ír. Igaz, hogy az ilyen badarság nem számít. De éppen az a szomorú, hogy ez sem és a szokványos bírálatok sem számítanak. Tompa költészetében az erdélyi ember világszemléleti programja van lefektetve. Vajon nem eléggé égető kérdés ez ahhoz, hogy megvitassuk, megbeszéljük s a közömbösség feltört kérgén át lelkünkbe lopjuk?

Annyi bizonyos, hogy ennek az irodalmi szabotálásnak nem szabad sokáig tartania. Addig hiába áztatjuk magunkat azzal, hogy könyveket adunk ki, folyóirataink, napilapjaink vannak, amíg érdeklődésünket legsajátabb irodalmi és műveltségi problémáink is hidegen hagyják. Annak, aki lomha passzivitásba süllyed, hiába kínálja fel a költő a föld vigasztaló erejét. A kilátástalan élet önkéntes rabjainak, akik buta közömbösséggel zárják el maguktól a szebb távlatú jövőt, azoknak nem az anyai kéz simogatása és nem a művészet örökké ifjú mosolya, hanem üres szó a költő gyönyörű biztatása: Ne félj!...